

LLUÍS BRÚ I SALELLES A BADALONA

MARTA SALINÉ I PERICH

Lluís Brú i Salelles va néixer a Ondara, País Valencià, l'any 1868 i morí el 1952 a Barcelona, on s'establí i des d'on va produir la seva creació artística com a dibuixant pintor i mosaïsta. La figura de Lluís Brú es comença a conèixer, com la de tants altres artesans i industrials pràcticament anònims, en la recopilació que va fer Alexandre Cirici Pellicer en el seu llibre *El Arte Modernista Catalán*.¹

Les seves aportacions a l'arquitectura modernista i noucentista són nombroses però alhora pràcticament desconegudes; trobem referències de la seva activitat artística a partir del 1900, en què es presenta publicitàriament com a dibuixant i pintor. Posteriorment, l'any 1904, iniciarà la seva activitat com a mosaïsta influït pels arquitectes Lluís Domènech i Montaner i Josep Puig i Cadafalch.²

Actualment és reconegut per l'empremta que va deixar en la seva faceta de mosaïsta, en obres com són el Palau de la Música Catalana (1905-1908), de l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner, la casa del baró de Quadras (1899-1906), de l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch o la Lactància Municipal (1908-1913), edifici projectat per Pere Falqués i Urpí i per Antoni de Falguera Sivilla, obres totes elles localitzades a Barcelona.

Cal destacar, però, aquesta primera etapa esmentada anteriorment, en què s'ofereix, copiant les paraules exactes de la seva publicitat, per a «treballs de dibuix i pintura pera las

arts ornamentals». Gràcies a aquesta etapa inicial deixa oberta una trajectòria professional a partir de la qual oferirà, diverses vegades, els seus serveis com a dibuixant d'altres arts decoratives, d'entre les quals podem destacar la decoració de rajoles i l'esgrafiats.³

A Badalona contribueix en la decoració de diverses obres amb l'arquitecte Joan Amigó i Barriga, principal representant de l'arquitectura modernista d'aquesta ciutat.⁴ Sortosament el Fons Lluís Brú conserva informació gràfica i escrita, l'estudi de la qual permet el coneixement de l'obra en relació a aquest i d'altres arquitectes, cosa ben poc habitual, ja que és corrent el desconeixement dels col·laboradors dels nostres arquitectes.⁵

Aquest article vol identificar allò que es coneix com a mosaic, donar a conèixer el tipus d'obra artística que genera Lluís Brú dins de la ciutat de Badalona, identificar els espais arquitectònics on trobem les seves aportacions, i explicar breument la relació generada entre arquitecte, artesà i propietari.

Cal fer una breu diferenciació entre mosaic i ceràmica. Algunes vegades es defineix com a mosaic la ceràmica industrial, produïda a partir de rajoles. A Badalona tenim un exemple clar en els medallons de façana de la fàbrica Anís del Mono, restaurats recentment. Contràriament, en aquest article, quan es parla de mosaic, es fa referència a l'art de decorar una superfície incrustant-hi trossets de materials d'una certa dure-

sa; vidres, pedres, nacre, etc. A aquestes petites peces se les anomena tesselles i estan tallades una a una. És una art antiquíssima, que obté la seva màxima esplendor a l'època greco-romana i bizantina i és recuperada i revalorada pel modernisme a partir de l'aplicació de noves tècniques i l'ús de materials de forma única i diferenciadora.

El mosaic va ser, doncs, en època del modernisme, una decoració de gran acceptació, i es va aplicar a totes les tipologies arquitectòniques: residències particulars, equipaments, arquitectura de culte, centres d'activitat productiva o comercial, mobiliari urbà, etc. La seva aplicació engloba aspectes molt diferents, d'entre els quals podem destacar dues propietats que al llarg de l'escrit anirem reconeixent: bellesa i funcionalitat. Els tipus de mosaics més comuns en aquest període són:

El mosaic romà, que ocupa principalment el paviment i està realitzat a partir de materials de gran duresa; marbres, pedra i gres, preeminentment. Segons podem deduir, una propietat substancial d'aquest tipus de mosaic és la seva resistència. Ens recorda les diferents mostres de mosaics d'origen grecoromà.

El mosaic ceràmic i el trencadís s'utilitzen bàsicament en paraments verticals i revestiments diversos, com columnes, cúpules, sostres, etc. Tot i que la tècnica de realització d'aquests mosaics és diferent, el material bàsic utilitzat coincideix: la ceràmica, de gran producció i tradició a Catalunya i a València, i d'aquí la seva bona acollida. Les propietats més evidents d'aquests tipus de mosaic són l'atractiu vistós, generat per la diversitat de color que dona la rajola, i la seva impermeabilitat.

El mosaic ceràmic ens recorda els mosaics bizantins tot i que el material d'aquests era el vidre, però la seva construcció a partir de tesselles quadrades o de formes particulars per mitjà

del poliment peça a peça amb mides i formes regulars, dona un resultat molt semblant.

El trencadís és una transformació dels mosaics àrabs. Està realitzat amb cops de martellina sobre la rajola, sense una mida concreta ni una forma determinada. El resultat és una tessella mal trencada, i la decoració és molt diferent, més expressiva i alhora menys acurada en el resultat de formes, que tendeixen a ser més abstractes.

Tots sabem de la influència del modernisme i el noucentisme en l'arquitectura de les nostres ciutats, el sentit de buscar i donar una identitat pròpia i particular als nostres carrers i als nous edificis que la formen; i Badalona no queda al marge d'aquesta tendència. En el meu recorregut hi he pogut trobar les diferents manifestacions arquitectòniques, apuntades al principi de l'article i la seva corresponent riquesa decorativa.

En primer lloc, destaquen les diferents aportacions de l'obra de Lluís Brú en relació a l'arquitectura d'activitat productiva. Parlo de les fàbriques, petits nuclis que representen l'evolució econòmica de la ciutat i el motor que la impulsa, des de finals del segle XIX, a entrar de forma privilegiada al segle XX.

La fàbrica és la imatge de l'evolució econòmica per a l'empresari, i per aquesta raó cal que ofereixi un aspecte de modernitat i qualitat. Un mètode per assolir aquesta aparença és a partir dels elements decoratius aplicats a l'arquitectura. El mosaic es diferenciarà principalment de la ceràmica per tractar-se d'una decoració de producció i disseny únics per a cada ubicació, per tant, menys industrial i de major cost. Moltes vegades serà el punt més destacat de la façana, el rètol marca de la fàbrica i alhora element publicitari que identifica la manufactura.

És important pensar en la col·laboració a l'hora de produir l'obra, que és una suma de necessitats i aportacions: el propietari com a motor econòmic vol un resultat en què es manifesti la seva pròpia imatge i el seu quefer, l'arquitecte assumeix la direcció del projecte global, l'artesà o artesans col·laboradors hi aporten el seu art i coneixement de la tècnica, adaptant-lo al gust de la comanda i a les exigències de la petició. És així com es genera la diversitat de l'obra:

La fàbrica de vidre Costa i Florit, actualment desapareguda, dedicada a la fabricació de vidre buit, demana a Lluís Brú, l'any 1908,⁶ diversos rètols per a la fàbrica, en la tipologia de mosaic ceràmic. L'arquitecte que dirigeix l'obra és Joan Alsina i Arús. D'entre les descripcions de la comanda podem destacar un rètol de la façana que, segons el pressupost, era de grans dimensions: 2 m 50 cm x 4 m 50 cm.

L'antiga fàbrica de teixits Giró, actualment Biblioteca Can Casacuberta, conserva part de la seva estructura arquitectònica però malauradament ha perdut tota la seva decoració inicial. Lluís Brú hi participa activament en la primera etapa de la seva construcció amb diverses aportacions. L'any 1907 s'indica la realització de dibuixos per a un paviment de mosaic i la seva construcció i col·locació.⁷ També destaca la realització de dibuixos per a estucats, ja que hem trobat una anotació de cobrament de 130 pessetes per a la realització d'aquests dibuixos. Sobre aquests dissenys desapareguts s'ha localitzat algun document al Fons taller Lluís Brú, document que pertany, molt possiblement, a un detall de l'esmentat estucat, en el qual destaquen elements vegetals i florals inspirats en l'estil modernista, que devien decorar les «parets exteriors de la fàbrica».⁸

Una anotació posterior, de l'any 1908, indica el lliurament d'un nou mosaic, el que llueix a l'entrada de la fàbrica, del

1. Dibuix de Lluís Brú per als plafons publicitaris de l'Anís del Mono a l'exposició de Brussel·les del 1910. Fons taller Lluís Brú.

qual tenim referència gràcies a unes fotografies de l'època conservades a l'Arxiu d'Imatges del Museu de Badalona.⁹

La fàbrica Bosch reproduirà imatges en plafons publicitaris per portar a l'exposició de Brussel·les l'any 1910, exactament «10 plafons de mosaico con letras y cuatro marcas de fábrica».¹⁰ Tot i tractar-se d'uns plafons aliens a un conjunt arquitectònic, trobem en la documentació l'anotació de la col·laboració de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga, fet que indica el desig de creació d'una obra acurada, assessorada fins a l'últim detall. En el Fons taller Lluís Brú s'han loca-

2. Dibuix de Lluís Brú per als plafons publicitaris de l'Anís del Mono a l'exposició de Brussel·les del 1910.

litzat diversos documents gràfics que fan referència a la fàbrica d'anisats, dels quals destaquem dos detalls, on s'incideix directament en la imatge que dona nom a la marca.

La fàbrica de Gottardo de Andreis, dedicada a la litografia sobre metalls, conserva avui la seva estructura arquitectònica, però no l'ús, ja que acull l'Institut la Llauna.¹¹ Trobem que el propietari fa construir, entre els anys 1910 i 1918, plafons de mosaic per a la façana de la seva fàbrica,¹² segons indica la documentació, sota la direcció de Joan Amigó i Barriga. Representen paisatges i escuts, aquests últims evoquen l'arrel de la seva procedència, Itàlia, i la seva nova pàtria.

Els Ribó destaquen el seu nom a partir d'un mosaic avui encara existent. Parteixen del segell indiscutible de la seva fàbrica i decoren la façana amb elements de corda, producció industrial que es desenvolupa darrere d'aquelles portes. Trobem l'anotació l'any 1920,¹³ obra dirigida novament per l'arquitecte Joan Amigó i Barriga. En aquest cas el traç és molt senzill, parteix únicament d'un mosaic ceràmic en rajoles tallades en blau i blanc.

Els germans Domènech, dedicats a la producció de corda i fil especial per a la pesca, destaquen la seva pròpia marca registrada i dos frisos d'estil clàssic en una comanda feta l'any 1922,¹⁴ sota la direcció de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga. En aquest cas, l'encàrrec ve donat en una petició molt concreta: la còpia del segell comercial del propietari. Lluís Brú no aportarà, doncs, cap disseny sinó la seva qualitat per desenvolupar el mosaic adaptat al model ja creat. L'arquitecte indicarà ubicacions i mides per enaltir la façana.

D'aquesta manera, la indústria assumeix el paper de ser el motor i el mitjà de transmissió de la ideologia i l'estil moder-

3. Aspecte actual del mosaic ceràmic de la fàbrica de can Ribó. Fotografia: Marta Saliné.

nista i noucentista, però cal recordar que aquest fet va íntimament lligat als interessos dels industrials que promouen la seva pròpia activitat econòmica.

A Badalona trobem també exemples en l'àmbit de la vida privada. L'arquitectura tenia un paper molt definit en aquest període: identificar l'espai de l'habitatge com un lloc públic on rebre i donar a conèixer el nivell social adquirit. En aquesta arquitectura el mosaic destacarà moltes vegades com un element decoratiu. El fons documental Lluís Brú indica l'existència d'alguns d'aquests espais particulars.

De la casa Giró (1908), construïda sota la direcció de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga, trobem una anotació en què Brú indica la creació d'un mosaic de grans proporcions; «d'onze plafons de mosaic per a la façana de la casa del senyor

4. Aspecte actual del mosaic ceràmic de la corderia Domènech. Fotografia: Marta Saliné.

Giró».¹⁵ Malauradament, no ha estat possible localitzar cap fotografia que mostri l'indicat mosaic.

La casa Prat (1923), ubicada al carrer de Mar, construïda també sota la direcció de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga,¹⁶ és un exemple magníficament conservat i està inclosa en el Pla de Protecció del Patrimoni de l'Ajuntament de Badalona. La façana es decora amb mosaic ceràmic, i hi destaca una ubicació que de vegades resta sense decoració o és més pròpia de la rajola seriada: el teginat del sotabalcó. Aquest espai, molts cops oblidat, cospa la llum del dia, a partir de les petites tesselles, i proporciona color i força a tot el conjunt arquitectònic.

En la casa Gallent (1926),¹⁷ a la Via Augusta, construïda igualment sota la direcció de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga, hi destacarà un únic element en mosaic: la cúpula que culmina l'edifici. En aquest punt concentra el color i la llum, i contrasta amb la resta de la façana, molt més sòbria i unitària.

L'arquitectura religiosa és un àmbit més a tenir en compte. Badalona en té una mostra privilegiada en l'anomenada tants de cops última residència, el panteó Bosch, en el Cementiri Vell, indica el sentit d'atendre tots els aspectes de la vida, en aquest cas també de la mort. Aquesta obra va ser dirigida, una vegada més, per Joan Amigó i Barriga. Hi destaquen diferents tipologies d'arts aplicades: ceràmica, ferro, pedra artificial... Respecte al mosaic, dissenyat per Lluís Brú l'any 1908,¹⁸ en trobem representades dues tipologies: el que podem veure com a paviment i que envolta el panteó anomenat romà i el ceràmic ubicat a l'interior. El primer crea una vorera per on es delimita el propi espai del panteó, realitzat en marbre blanc i gris amb formes geomètriques i vegetals estilitzades. El segon tipus, el ceràmic, el trobem en les parets i el sostre de l'interior de la cripta: representa

5. Cúpula de la casa Gallent a la Via Augusta cantonada amb el carrer del Temple. Fotografia: Marta Saliné.

6. Projecte d'un àngel músic per a l'interior del panteó de Vicenç Bosch. Fotografia: Marta Saliné.

7. Detall d'un àngel, projectat i realitzat per Lluís Brú per al panteó de Vicenç Bosch. Fons taller Lluís Brú.

imatges plenament modernistes, com àngels i flors. És interessant destacar la similitud amb els mosaics identificats com a muses del Palau de la Música Catalana. Inicialment Lluís Brú defineix aquestes figures com a «àngels músics», i segons hem pogut localitzar, hi havia projectades dues figures amb instruments. En podem veure un exemple en la il·lustració número 6. Però finalment aquestes imatges no es van realitzar, i van ser modificades, fet habitual a l'hora de pas-

sar del dibuix a l'obra final. La modificació la podem apreciar en la il·lustració número 7.¹⁹

En la mateixa línia de decoració per a espais religiosos, podem esmentar la participació en la decoració de l'església del Castell de Gotmar, encàrrec a nom del duc de Solferino i sota la direcció de l'arquitecte Joan Amigó i Barriga, l'any 1911.²⁰ Ens descriu la construcció i col·locació d'un mosaic amb àngels avui encara existent.

D'altra banda, aquest any dedicat a l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch, no podem deixar d'assenyalar un símbol important de la ciutat de Badalona dissenyat per aquest arquitecte l'any 1896: el quiosc de begudes situat fins a la Guerra Civil a l'estació del tren. Personalment l'identifico com un tipus d'arquitectura d'activitat comercial, la funcionalitat del qual no trenca amb el concepte de bellesa, i posa de relleu l'habilitat del seu creador. Tot i que Lluís Brú no participa en la decoració inicial del quiosc,²¹ penso que és important aportar una dada localitzada en el Fons. Es tracta d'una restauració portada a terme en el taller durant l'any 1910. La còpia literal de l'anotació és la següent:

«Marzo de 1910

»Sr. D. Vicente Bosch a L. Brú

»Por la construcción en mosaico cerámico y oro de la boveda y cubierta del kiosco para el "anís del mono" en la estación de Badalona y rellenar con cemento los chapiteles i bases de las columnas según presupuesto convenido.

1.200.- ptas.»²²

Podem veure com la petició de restauració està realitzada per Vicenç Bosch, no per l'arquitecte, però demostra que el petit

comerç estava, molt possiblement en el seu inici, decorat amb mosaic. Les formes arrodonides de la coberta i l'adaptabilitat del mosaic fan probable aquesta hipòtesi.

El projecte del quiosc ha estat localitzat i publicat diverses vegades,²³ i també la seva fotografia, però, malauradament ni el detall del projecte ni les fotografies antigues ens el defineixen, i només es recull la descripció del propi arquitecte: «era de pedra, vidre i ferro forjat».²⁴

L'anotació, que ens parla de mosaic ceràmic i or, ens identifica uns acabats de gran qualitat, ja que les tesselles d'or eren portades d'Itàlia o de França. Lluís Brú treballa més amb fabricants italians. El fet de descriure la restauració amb detalls d'or indica l'excel·lència del mosaic. Cal tenir en compte que aquestes tesselles eren de vidre fos amb una fina pel·lícula d'or a l'interior, com si es tractés d'un entrepà. El vidre transparent deixa veure el preuat material i el resultat permet que es percebin directament sobre el parament petites tesselles d'or, com si es tractés d'una joia. El fet que les tesselles siguin de vidre s'acostaria a la pròpia definició esmentada anteriorment i recollida per l'arquitecte.

Seguint la línia de l'arquitectura destinada a funcions comercials, trobem la intervenció de Lluís Brú en la construcció d'una font en un dels mercats de Badalona. Possiblement es tracta del Mercat Torner, ja que coincideix amb les dates de construcció, al voltant de l'any 1925.²⁵ L'obra està dirigida per l'arquitecte Josep Fradera. Segons el pressupost del projecte,²⁶ la font, ara desapareguda, va ser realitzada l'any 1926 i hi van participar un total de deu treballadors. El nombre de persones que hi treballen i la quantitat pressupostada, 3.900 pessetes, fan suposar que era un element decoratiu de grans dimensions.

Com a conclusió, vull remarcar la dilatada participació de Lluís Brú a la ciutat de Badalona. L'important ventall d'exemples trobats, és una mostra significativa de com la tècnica del mosaic, molts cops ignorada, s'adequa plenament a l'arquitectura, evoluciona amb ella, integrant-se en diferents espais i s'ajusta als gustos dels nous estils, el propi pas del modernisme al noucentisme.

La ciutat de Badalona és un exemple singular, ja que recull les diverses funcions dels mosaics pel fet que els trobem aplicats a diferents tipologies arquitectòniques. D'entre totes, vull destacar el rètol anunciador, obres moltes vegades desaparegudes i que a la ciutat de Badalona trobem conservades en diversos casos.

Finalment, queda indicar que la participació de Lluís Brú cal entendre-la com un exemple de l'esmentada col·laboració entre l'artesà, l'arquitecte i el promotor de l'obra, però que també hem de ser conscients d'altres aportacions: decoradors, artesans i industrials de l'època que avui, encara, són pràcticament ignorats i dels quals, tot i l'esforç que requereix, cal animar-nos a fer estudis i recerca.

Notes:

1. Cirici, A. *El arte modernista catalán*.
2. Seran justament aquests dos arquitectes els que animaran Lluís Brú a anar a Itàlia a aprendre la tècnica del mosaic.
3. Vegeu, per exemple, la seva col·laboració amb la fàbrica Pujol i Bausis d'Esplugues de Llobregat com a dissenyador de rajoles, en el llibre de M. Pia Subias. *Pujol i Bausis, Centre Productor de ceràmica arquitectònica a Esplugues de Llobregat*.
4. Segons es destaca en el llibre de Margarida Abras Pou. *Els cementiris de Badalona*, p. 52.
5. Recentment el Fons Lluís Brú ha estat adquirit per l'Ajuntament d'Esplugues de Llobregat i es troba dipositat a l'Arxiu Municipal d'Esplugues. Els documents presentats en aquest article pertanyen a aquest Fons.
6. Extret del Copiador de factures del 1906 al 1908.
7. Extret del Copiador de factures del 1906 al 1908.
8. Ho deduïm per l'anotació del llibre *Història Empresarial del Grup Giró*, de Jordi Albaladejo, p. 17, en el qual indica que «*Les parets exteriors de la fàbrica badalonina tenien referents decoratius modernistes*». És habitual en l'arquitectura modernista que la decoració exterior es realitzi amb estuc, tècnica que permet una decoració molt lluada amb un cost reduït.
9. Extret del Copiador de factures del 1904 al 1908. Aquesta fotografia ha estat publicada en diverses ocasions; a *Cuadernos de Arquitectura*, núm. 63, l'any 1966, «Joan Amigó Barriga otro modernista desconocido», article d'Oriol Bohigas, p. 47. També a *Història Gràfica de Badalona 1880-1939* (volum I), de Núria Casals i Jordi Padró, p. 88.
10. Extret del Copiador de factures del 1908 al 1913.
11. És important recordar i destacar la intervenció arquitectònica entre els anys 1984 i 1986, de l'arquitecte recentment desaparegut Enric Miralles.
12. Extret del Copiador de factures del 1908 al 1913.

13. Extret del Copiador de factures del 1913 al 1922.
14. Extret del Copiador de factures del 1913 al 1922.
15. Extret del Copiador de factures del 1913 al 1922.
16. Extret del copiador de factures del 1922 al 1948.
17. Extret del copiador de factures del 1922 al 1948.
18. Extret del copiador de factures del 1904 al 1908.
19. Hem pogut identificar el document gràfic a partir de la visita realitzada amb la família Bosch a l'interior del panteó.
20. Extret del Copiador de factures del 1908 al 1913.
Es tracta d'una església pública segons indica la senyora Lola Marés.
21. Lluís Brú inicia la seva activitat com a mosaista l'any 1904 i la construcció del quiosc és anterior.
22. Extret del Copiador de factures del 1908 al 1913.
23. Les primeres referències les publica el propi Josep Puig i Cadafalch en el llibre, *L'Oeuvre de Puig y Cadafalch*.
24. La descripció la trobem en el llibre esmentat anteriorment: Puig i Cadafalch, Josep. *L'Oeuvre de Puig y Cadafalch*, p. 20.
25. Margarida Abras ens indica que molt possiblement es tracti del Mercat Torner, per l'època de construcció i l'estil de la decoració exterior dels estucs, que coincideixen plenament amb l'estil dels documents localitzats per a la construcció de l'esmentada font.
26. Extret del Llibre de pressupostos del 1923 al 1936.

FONTS DOCUMENTALS:

Arxiu Històric de la Ciutat de Badalona i Museu de Badalona. Arxiu Històric, Arxiu d'Imatges i Biblioteca

Arxiu Municipal d'Esplugues de Llobregat.
Secció Històrica, Fons taller Lluís Brú.

Col·legi d'Arquitectes de Barcelona: Biblioteca.

Universitat de Barcelona: Departament d'Història de l'Art.
Centre de Documentació, Grup de Recerca sobre Art Català entre 1875 i 1936.

BIBLIOGRAFIA:

Abras Pou, Margarida. *Els cementiris de Badalona*. Badalona: Àrea de Serveis Municipals, 1998.

Albaladejo, Jordi. *1925-2000 Història Empresarial del Grup Giró*, llibre editat amb motiu del 75 aniversari de l'empresa Giró Hermanos, Barcelona, 2000.

Cirici, Alexandre. *El arte modernista catalán*. Barcelona: Aymá editor, 1951.

Puig i Cadafalch, Josep. *L'Oeuvre de Puig y Cadafalch*. Barcelona: Parera editeur, 1904.

Subias, M. Pia. *Pujol i Bausis, Centre Productor de ceràmica arquitectònica a Esplugues de Llobregat*. Ajuntament d'Esplugues de Llobregat, 1989.